

Fiktiivisten aineistojen tallennus ja haku

Suomalainen keskustelu tietohuollosta on ollut tapana aloittaa määrittelyllä, jossa todetaan että tarkoitetaan informaatiota vaikka käytetäänkin tieto-alkuisia termejä. Vastaavasti kun muualla maailmassa on jo pitkään rakennettu informaatioyhteiskuntaa, on meillä Suomessa vannottu viimeiseen asti tietoyhteiskunnan nimeen. Samalla on unohdettu, että suuri - ellei merkittävin osa ihmisten tarpeista liittyy viihtymiseen, esteettisiin elämyksiin sekä arvojen kokemiseen ja niiden pohdiskeluun.

Tämä tarpeiden kirjo on näkynyt jo pitkään informaatiomarkkinoilla. Erityisesti viihde ja sen jakelu muodostaa merkittävän osan monen maan kansantuotteesta ja toisaalta etenkin Internetissä toimivat jakelijat ovat tehneet merkittävää kehitystyötä fiktiivisten aineistojen sisällönkuvailujärjestelmien parissa. Lisäksi jotkin tulevaisuuden tutkijat (mm. Jensen) ovat esittäneet, että tietoa korostava informaatioyhteiskunta on muuttumassa haaveilun ja tarinankerronnan yhteiskunnaksi (dream society). Käy tässä kehityksessä kuinka tahansa, varmaa on, että inhimilliseen kulttuuriin pitkään kuulunut tarinoiden kertominen ja sosiaalisen osaamisen välittäminen niiden avulla tulee jatkumaan.

Vastaava kahtiajako on näkynyt myös informaatiotutkimuksessa. Tieto ja sen välittäminen on ollut tutkimus- ja kehittämistyön pääkohteena (tässä olisi alamme oppihistorioitsijoilla selvittämistä). Niinpä vaikka kaunokirjallisuus on ollut ja on eräs käytetyimpiä aineistoja kirjastoissa, on kaunokirjallisuutta ja sen käyttöä kirjastossa tutkittu informaatiotutkimuksessa suhteellisesti ottaen varsin vähän. Kaunokirjallisuus on jäänyt paljolti yleisen kirjastonkäytön sekä tietoaineiston tallennusta ja hakua koskevan tutkimuksen varjoon. Eräänä syynä tutkimuksen vähyyteen on ollut fiktiivisten aineistojen hankaluus sisällönkuvailun kohteena, joka johtuu niiden viestinnän luonteesta. Kuitenkin viime aikoina fiktiiviset aineistot ja niiden sisällönkuvailun erityispiirteet ovat nousseet laajemman tutkimuksen kohteeksi informaatiotutkimuksessa.

Tämä tutkimustoiminnan kehitys on näkynyt sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Suomessa aluetta koskevat ensimmäiset opinnäytetyöt ilmestyivät 80-luvulla ja viime vuosikymmenenä aluetta käsitteleviä opinnäytetöitä ja tutkimuksia ilmestyi jo useita. Vastaava kehitys on näkynyt muuallakin. Yksittäisten tutkijoiden toiminta on määritelty alueen erityispiirteitä ja käytettävää käsitteistöä, joka on ollut pohjana tutkimustoiminnan laajenemiselle ja kehittymiselle. Niinpä jo tämän

tutkimustoiminnan perusteella voi päätellä, että fiktiivisen aineiston tallentamiseen ja hakuun liittyy sellaisia erityispiirteitä, jotka ovat sille ja erityisesti sen alatyypeille ominaisia.

Huomautettakoon kuitenkin siitä, että informaation kenttä ei jakaudu kahteen, toisensa poissulkevaan lohkoon, josta toinen on sepitettyä ja toinen tieteellisesti perusteltua ja totta, toinen arvokasta ja toinen arvotonta. Se muodostuu erilaisista jatkumoista, joilla kullakin on erilaisia ominaisia piirteitä ja tavoitteita, joita niiden tekijät ja tulkitajat erilaisille dokumenteille antavat. Ja sitten ovat vielä ne, jotka lukevat teoksia kuin piru raamattua ja kokevat esteettistä nautintoa vaikkapa lukiessaan matemaattisen ongelman tehokkaan ratkaisun tai käyttävät kaunokirjallisia teoksia maantieteellisen tutkimuksensa lähdeaineistona.

Keskeisintä onkin kuinka lukijat kokevat ja tulkitsevat teokset ja kuinka nämä heidän erilaiset informaatioon liittyvät tarpeet otetaan huomioon teosten sisällönkuvailussa ja välittämisessä. Inhimilliselle viestinnälle onkin yleensä ominaista, ettei siinä niinkään pyritä välittämään faktuaalista tietoa vaan enemmänkin tietämystä. Kuulijoissa yritetään herättää ajatuksia ja elämyksiä ja samalla pyritään saamaan aikaiseksi keskustelua inhimillisesti tärkeistä asioista. Tästä seuraa se, että tällaiseen viestintään perustuvien dokumenttien merkitys muodostuu niiden tekemisen, julkaisemisen ja teosten vastaanottamisen kokonaisprosessissa eikä sitä voida palauttaa pelkkiin dokumentteihin.

Fiktiivisen aineiston sisällönkuvailussa voikin nähdä kaksi merkittävää kuvailun kohdetta. Itse teokset ja niiden sisällöt sekä kokijoiden teoksille antamat merkitykset. Edellinen on lähempänä perinteistä näkemystä teosten sisällönkuvailusta ja palvelee niitä asiakkaita, jotka etsivät fiktiivistä aineistoa jonkin aiheen mukaisesti. Jälkimmäinen puolestaan on kirjasto- ja tietopalvelulaitokselle hieman vieras ja toteutukseltaan hankalampi kuin edellinen.

Kirjastojen eräänä ongelmana fiktiivisten aineistojen sisällönkuvailussa ovat jäykät tietojärjestelmät, jotka on suunniteltu toteuttamaan se, mikä ennen tehtiin kortistojen avulla. Kaupallisten toimijoiden tietojärjestelmät ja niiden kehitys on jo pitkään ollut nopeampaa kuin kirjastojen järjestelmien. Fiktiivisten aineistojen sisällönkuvailu on monimutkaista ja sisältää erilaisia elementtejä ja aspekteja, koska tällaisia itse teoksetkin ovat. Niitä ei tulekaan

pusertaa siihen malliin, jolla tietoaineistoa kuvaillaan vaan niille tulee kehittää niiden ominaislaatua vastaavat tietojärjestelmät.

Aineiston etsimisen ja välityksen asteittainen siirtyminen digitaaliseen muotoon korostaa fiktiivisen aineiston tallennuksen ja -haun tutkimisen ja käytännön toteuttamisen tarvetta. Tällä hetkellä kaunokirjallisuus ja suuri osa muustakin elämyksellistä informaatiota välittävistä aineistosta jää suurimmassa osassa tietokantoja löyty-mättä, koska sen sisällönkuvailua ei ole tehty tai se on tehty puutteellisesti, tietoaineiston mallin mukaisella tavalla. Tällöin fiktiivisen aineiston omat erityispiirteet ja niiden vaatimat sisällönkuvailun tavat ja menetelmät jäävät huomiotta. Kuitenkin käyttäjien tarpeet hakea ja löytää fiktiivistä aineistoa säilyvät siirryttäessä perinteisestä avokokoelmien selailusta tietokantojen välityksellä tapahtuvaan aineiston hakemiseen.

Informaatiotutkimuksen teorianmuodostuksen kannalta fiktiivisten aineistojen tallennus- ja hakujärjestelmien kehitystyö antaa uusia näkökulmia testata ja parantaa tieteenalan käsitteistöä ja teoreettisia välineitä. Fiktiivisen viestintäprosessin ja aineiston monitulkintaisuus ovat hyvä koetinkivi verrattuna esimerkiksi optimaalisen yksitulkintaisuuteen pyrkivään luonnontieteelliseen aineistoon, jonka sisällönkuvailu ja sen prosessi on siten myös yksiselitteisempää. Niinpä mm. Beghtol korostaa kerronnallisten elementtien vaikutusta tekstien tulkintaan ja siten myös näiden tekstien merkitysten ja sisältöjen välittämiseen. Samalla fiktiivisen viestinnän käyttäjäsuuntautuneisuus – fiktiivisiä dokumentteja ei ole ilman lukijaa - korostaa informaatiotutkimuksen olennaista piirrettä, informaation välittämistä sitä tarvitsevalle.

Eräs mielenkiintoinen koko sisällönkuvailua koskeva ongelma, joka nousee erityisen selvästi esille fiktiivisen aineiston sisällönkuvailun kohdalla, on kuvailijan oman

tulkinnan vaikutus hänen tekemäänsä sisällönkuvailuun. Fiktiivisen aineiston kuvailussa tämä tulkinta tulee esille selvästi sen vuoksi, että näiden dokumenttien vastaanottoon kuuluu olennaisena osana lukijan oman tulkinta. Kuitenkin on oletettavaa, että tieteellisenkin aineiston sisällönkuvailussa vaikuttaa aina taustalla kuvailijan oman tulkinta. Tämä sen vuoksi, että teoksia on vaikea kuvailla tutustumatta niiden sisältöön eli tulkitsematta niiden sisältöä.

Näyttäisi myös siltä, että fiktiivisen aineiston sisällönkuvailusta tulee sitä parempaa, mitä useampia kuvailijoita mukana on, koska kukin kuvailija kuvailee teosta omalla tavallaan - antaa sille oman merkityksen, joka lisää jotakin teoksen kokonaistulkintaan. Subjektiivisesta kokemuksesta tulee näin objektiivisempi ja monipuolisempi. Samalla teoksen ydinmerkitys ja keskeiset aspektit kirkastuvat - yksittäisen ihmisen tulkinta teoksesta voikin olla täysin väärä tai huonosti perusteltu

Tämän lehden artikkelit käsittelevät eräiden fiktiivisten dokumenttiryhmien – elokuvien ja romaanien – sisällönkuvailua ja niitä erityispiirteitä, joita näissä tulee esille. Jo näiden artikkelien perusteella voi havaita sen huomion, että fiktiivisessä aineistossa väline on todellakin myös viesti. Esteettisen dokumentin erään olennaisen elementin muodostaa siinä käytetty materiaali ja se kuinka tätä materiaalia on hyödynnetty.

Ja ettei totuus unohtuisi: lukijoitamme kehotetaan tarkistamaan, että jäsenmaksu tai lehden tilausmaksu on suoritettu. Tietoyhteiskunta toimii tällä hetkellä siten, että se leikkaa tukea niiltä, jotka siihen sisältöjä pyrkivät tuottamaan.

Kuopiossa 25.8.2000.

JARMO SAARTI